

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Кузьмич Олени Ярославівни

на тему “Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ століття” (Луцьк, 2015. – 217 с.), подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова до спеціалізованої вченої ради К 32.051.02 Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Мистецтво художнього слова полягає в розкритті потенціальних можливостей національної мови, які завдяки довершеності мовного матеріалу, його незвичності, оригінальності, художній доцільності досягають ефективного емоційно-естетичного впливу на читача, розвивають його мовний смак. Дослідження з художньої стилістики передбачає виявлення традиційних засобів та індивідуально-авторської образності, що міститься в лексико-семантичній сполучуваності, текстових зв'язках мовних елементів. Художній стиль української літературної мови привертає увагу дослідників як індивідуальна реалізація мистецтва слова, оригінальне використання книжних та розмовних джерел стилістичного урізноманітнення мови, виразових засобів усіх наявних функціональних стилів. Способи творення комічного в художній прозі становлять один із суттєвих аспектів характеристики стилістичної системи національної мови. Виникає потреба виявлення й системного лінгвостилістичного опрацювання сукупності мовних засобів репрезентації комічного в художньому творі, необхідністю залучення до наукового обігу широкої джерельної бази – різножанрових текстів сучасної української художньої прози, визначення в ній мовностилістичних особливостей різновидів комічного. Тому вважаємо, що дисертаційна праця О. Я. Кузьмич, присвячена зазначеній проблематиці, є досить актуальною і відкриває нову сторінку в українському мовознавстві.

Дисертантка поставила перед собою мету – “здійснити комплексний аналіз мовних засобів вираження комічного в українській художній прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть”. Дослідниця реалізує сім різноманітних завдань й успішно досягає мети. Зауважимо, що кілька сформульованих О. Я. Кузьмич завдань зазначені в пункті “новизна дослідження” як такі, що

поставлені вперше: установити спільні та відмінні ознаки різновидів комічного; визначити лінгвостилістичні параметри комічного через призму основних термінопонять стилістики; виявити характерні мовні засоби та форми вираження комічного в українській прозі означеного періоду; схарактеризувати лексичні та фразеологічні засоби творення комічного; з'ясувати роль займенників, числівників, вигуків та інших лексико-граматичних класів слів у забезпеченні комічного ефекту; визначити стилістичний потенціал синтаксичних одиниць як репрезентантів комічного тощо (с. 9).

Крім актуальності, наукової новизни, вартість дисертаційної праці визначають методи дослідження, які авторка використала системно й комплексно.

Одним із найважливіших чинників оцінювання того чи того наукового дослідження є виваженість та аргументованість висловлених у ньому положень, логічність і послідовність інтерпретації аналізованого мовного матеріалу. Рецензована кандидатська дисертація в цьому сенсі справляє гарне враження. Наголосимо передусім на доброму знанні й глибокому розумінні автором наукових засад виконаного дослідження, скрупульозному опрацюванні лінгвістичних праць, виваженості аналізу фактичного матеріалу. Робота відповідає науково-дослідній темі “Грамматичні одиниці та категорії української мови” кафедри української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Тему дисертації затвердила Вчена рада Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 11 від 28 травня 2015 року).

Дисертація добре структурована. Її зміст викладено в трьох розділах, кожен із яких подає концептуально сформульовані погляди на означену лінгвістичну проблему.

У Вступі О. Я. Кузьмич, демонструючи глибоку фахову підготовку й обізнаність у матеріалі, переконливо обґрунтувала потребу розв'язання зазначених у дисертації питань, чітко сформулювала вихідні позиції дослідження – актуальність, новизну, практичну значущість роботи, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет наукового опису, джерельну базу й основні методи аналізу (с. 4–11).

У першому розділі “Теоретичні основи дослідження комічного в лінгвістиці” проаналізовано соціолінгвоестетичну природу комічного, національний компонент у структурі комічного, основні вияви комічного, теоретичні підходи до проблеми комічного як лінгвістичного явища, мовностилістичні параметри комічного (с. 12–46).

Схвального відгуку заслуговують й інші два розділи кандидатської дисертації.

Другий розділ “Лексичні та фразеологічні засоби творення комічного” складається з одинадцяти підрозділів. Досліджуваний матеріал охоплює авторські неологізми, іншомовну та термінологічну лексику, антонімію, омонімію, полісемію, власні назви (імена людей, прізвища, прізвиська, ергоніми, хрематоніми, топоніми), метафори, порівняння, перифрази, евфемізми, фразеологізми (с. 47–124).

Третій розділ “Грамматичні засоби реалізації комічного” складається з десяти підрозділів. Грамматично-стилістичний аналіз охоплює займенники, числівники, вигуки та звуконаслідувальні слова, присудки, однорідні члени речення, звертання, вставлені й парцельовані конструкції, питальні речення та діалог (с. 125–179).

Варто зауважити, що розділи дисертантка починає оглядом основних підходів, аспектів, тенденцій до інтерпретації досліджуваного явища в лінгвістичній літературі, дає власну оцінку використуваним науковцями термінам у сучасному українському художньому контексті.

Заслуговує на увагу й дбайливе оформлення дослідження, вишуканий авторський стиль наукового викладу матеріалу.

Дослідниця зробила чіткі й аргументовані висновки про те, що в сучасних прозових текстах зафіксовані як традиційні (нерідко фольклорні), так і індивідуально-авторські мовні елементи сміхової культури з перевагою останніх. Письменники все активніше створюють нові оригінальні метафори, порівняння, перифрази, оксиморони, специфічні комічні моделі на лексичному, фразеологічному, морфологічному, синтаксичному рівнях, збагачуючи різноманітними відтінками комічні властивості українського слова й досягаючи значної експресії в змалюванні характерів і ситуацій (с. 187).

Запропоновані дисертанткою висновки загалом логічно завершують дослідження, доповнюють новими теоретичними положеннями українське мовознавство про феномен комічного, його національний характер, визначає основні лінгвостилістичні параметри цього явища, показує значний виражальний потенціал і продуктивність різних мовних засобів творення комічного ефекту. Важливо відзначити їхню координованість із завданнями дисертації, лаконічність, аргументованість і структурованість.

Очевидною є практична цінність роботи. Одержані результати створять вагомі передумови для написання підручників і посібників зі стилістики та лінгвістичного аналізу тексту. Результати дисертації можна використати в подальшому вивченні питань лінгвостилістики і лінгвістики тексту, у практиці укладання словників мови письменників, у процесі викладання курсів стилістики і сучасної української мови, спецкурсів із вивчення виражальних мовних засобів у художніх текстах.

Чіткою і переконливою є джерельна база дисертації. Дослідниця використала прозові твори української художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століть. Охоплено період із 1980 р. до 2013 р. Опрацьовано тексти різних жанрів, надруковані окремими виданнями або вміщені у збірках та сучасній періодиці, зокрема гумористично-сатиричному часописі “Перець”. Загалом проаналізовано понад 4 000 текстових уривків, дібраних шляхом суцільної вибірки.

Позитивно оцінюючи роботу, висловимо деякі зауваження й побажання:

1. У підрозділі “2.3. Репрезентація комічного в термінологічній лексиці” (с. 59) дослідниця подає лексику за галузями (технічна, мистецька, медична та ін.). Такий поділ прийнятний для аналізу, але, на нашу думку, лексема *субординація* має ширшу сферу застосування, ніж зауважила дисертантка. Субординація – “система службової підлеглості молодшого старшим, що ґрунтується на правилах службової дисципліни” (Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – Довіра, 2006. – 651 с.). Було б доречно зазначити, що цей термін використовують для створення комічного в текстах військової тематики.

2. Вважаємо, що в підрозділі “2.3. Репрезентація комічного в термінологічній лексиці” (с. 59–62) варто було б аналізувати й термінологічні словосполучення, а не вносити їх до підрозділу “2.11 Фразеологізми як засоби комічного” (с. 116), напр.: “Термінологічні словосполучення також знаходять свій вияв на сторінках... журналу, напр.: *Наша легка промисловість – це важкі наслідки її застійної легковажності* (Л. Сухоруков) (1990. – №11, с. 11)”. Дослідниця правильно визначає, що це “термінологічні словосполучення, що стали результатом розвитку різних галузей науки, техніки, мистецтва, культури” (с. 116), але внесла до переліку в інший підрозділ.

Також згадуване речення повторюється в підрозділі “2.4. Вираження комічного у сфері антонімії” (с. 66).

3. Дисертантка робить висновок, що “домінування певного виду комічного в кожного майстра художнього слова залежить від багатьох мовних і позамовних чинників” (с. 187). Просимо Олену Ярославівну в порядку дискусії висловити свої міркування щодо впливу позамовних чинників на лексику художнього стилю аналізованого періоду та показати це на прикладах.

4. Олена Ярославівна Кузьмич у підрозділі “2.11. Фразеологізми як засоби комічного” наголошує, що автори модифікують фразеологізми (с. 122). Ми б ще додали, що автори художніх творів трансформують відомі вислови. Така тенденція характерна для публіцистичного стилю (Кочукова Н. І. Експресивно-виражальні можливості трансформованих стійких сполучень слів (на матеріалі української преси кінця ХХ – початку ХХІ століття) : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Кочукова Наталія Іванівна ; Слов'янський держ. педагогічний ун-т. – Слов'янськ, 2004. – 182 с.), а як свідчить дослідження О. Я. Кузьмич, і для художнього також.

5. Для створення комічного автори на рубежі століть часто послуговуються лексикою розмовного стилю: жаргонізмами, сленгізмами, русизмами, суржикізмами... Хотілося б почути думку дисертантки: такі дифузні лексичні процеси в художньому стилі – це норма? Чи ці мовні явища все ж розхитують норми, вульгаризують текст?

6. У дисертації зрідка трапляються дрібні технічні недогляди, наприклад: лексему **анотація** у реченні варто виділити (с. 62); різні лапки (автореферат, с. 9).

Указані у відгуку зауваження торкаються часткових, а не принципів положень дисертаційної роботи і жодною мірою не знижують її загальної високої оцінки.

Основні положення дисертації різноаспектно апробовані у формі доповідей на наукових конференціях різних рівнів. Вичерпно висвітлюють суть роботи 11 статей, із яких 8 опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні (Росія), 2 – у журналах, зареєстрованих у наукометричній базі РИНЦ.

Автореферат і текст дисертації ідентичні за змістом. В авторефераті чітко сформульовано основні теоретичні положення та висновки роботи.

З огляду на викладені міркування, констатуємо, що дисертація Кузьмич Олени Ярославівни на тему “Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця ХХ століття – початку ХХІ століття” є ґрунтовним, самостійним дослідженням актуальної лінгвістичної проблеми з одержаними новими теоретико-практичними результатами.

Дисертація відповідає всім вимогам “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, а її автор – Олена Ярославівна Кузьмич – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри
документознавства
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди”

12.10.2015 р.

М. І. Навальна
Підпис
Засвідчую:
Нач. ВК *М. І. Навальна*

Віктор надійшов до секретаря 16.10.2015 р. 6
Ученый секретар (Ф. М. Костусев)